

Лариса Венедіктова,
науковий співробітник
НТЦМ ім. Леся Курбаса (м. Київ)

ПОЛІТИКА ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ

Анотація: У статті заявлена необхідність інституціоналізації культурно-освітніх і мистецьких закладів та органів влади, запропоновані методи і механізми створення інституцій та розроблені рекомендації з формування державної культурної політики. В фундаменті політики інституалізації – перехід від управління культурою до обслуговування культурного процесу та відділення коштів від політики.

Ключові слова: інституціоналізація, культурна політика.

Summary: The article states the need to institutionalize art and cultural organizations and authorities, manifests the methods and mechanisms for creating institutions and proposes recommendations of national cultural policy formation. In the basis of institutionalization policy – the transition from control culture to service of cultural process and separation of Business administration from Public administration.

Key words: institutionalization, cultural policy.

Аннотация: В статье заявлена необходимость институционализации культурно-образовательных и художественных учреждений и органов власти, предложены методы и механизмы создания институций и разработаны рекомендации для формирования государственной культурной политики. В фундаменте политики институализации – переход от управления культурой к обслуживанию культурного процесса и отделение денег от политики.

Ключевые слова: институционализация, культурная политика.

Використання терміна «інституція» задля означення культурно-мистецьких установ в Україні не є релевантним. Інституційність передбачає існування умов для автономії всіх рівнів, прозорості та специфічності діяльності.

Інституція – це закон, сформульований для себе, який включає принципи, місію, способи взаємодії з іншими інституціями та суспільством. Інституція – це свого роду маніфест або декларація про наміри, що унормовує правила гри. Ці правила можуть змінюватися, але без втрати ясності. Неінституціалізованість відносин між різними інститутами суспільства

та держави призводить, наприклад, до прийняття законів, які не можуть бути виконані або до їхнього несприйняття громадянами.

До того, як почати розмову про Фінансування та Інституалізацію, необхідно виробити Законопроект «Директиви культурної політики України» з Планом дій для інших виконавчих органів влади (таких, як Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство інформаційної політики, Міністерство інфраструктури тощо). Головним завданням реформи має бути перехід від керування культурою задля обслуговування ідеології чи приватних (корпоративних) інтересів до створення умов для розвитку культури та її саморегуляції/самоорганізації.

Вирізняють два рівні інституціалізації: високий (його ще називають інституційною спроможністю), який забезпечує належне виконання даним інститутом, зокрема органом влади, своїх функцій, та низький (інституційна неспроможність) – він вказує на слабкий вплив інституту на соціальну ситуацію. Інституційна спроможність забезпечує реалізацію ефективної політики, навпаки інституційна неспроможність завжди продукує конфліктну й неефективну політику. Нижче поняття «інституційне забезпечення» використане для визначення спроможності органів влади реалізовувати ефективну політику в сфері культури, зокрема для впровадження інновацій та нових форм соціальних відносин. Цей термін також застосовано для відображення процесів, пов'язаних із діяльністю державних органів влади або недержавних установ у сфері вироблення та реалізації культурної політики.

Необхідність посилення інституційного забезпечення розглянуто як частину більш загального завдання модернізації культурної політики. Отже, інституційне забезпечення політики реформ в сфері культури – це наявність засад, які дали би змогу державним і недержавним установам солідарно формувати політику в сфері культури, належним чином реалізовувати стратегічні плани, проводити моніторинг виконання політики та об'єктивну оцінку її ефективності.

Питання фінансування та вироблення культурної політики мають бути відокремлені одне від одного (так само як в ширшому контексті – бізнес від політики).

Замість управління «культурною галуззю», держава має обслуговувати культуру, сприяючи задоволенню культурних потреб громадян. Слід розглядати культуру, виходячи не з жанрів мистецтва, але з функцій, що сутнісно властиві культурі – збереження, розвиток та інновація. Необхідна реорганізація ВСЬОГО культурного життя в Україні, у тому числі аспект розподілення фінансових ресурсів – коштів платників податків, які в теперішніх умовах стають заручниками бізнесу за їхній (громадян) рахунок.

Насамперед необхідною є інституціоналізація (легітимація) public service – органів влади, серед яких, безумовно, Міністерство культури.

Інституційна неспроможність Міністерства є, здавалося б, очевидним та звичним явищем, на яке можна не звертати увагу, якщо не замислюватися, чи не є ця неспроможність одним з головних факторів конфлікту у суспільстві, з якого суспільство не в стані вийти самостійно, тому що продовжує жити за принципами *Patronal politics*.

Інституціоналізація – це одночасна легітимація і легалізація суспільних відносин, а, значить, і легітимація влади, яка в демократичному суспільстві на пряму залежить від цих суспільних відносин.

У сфері мистецтва під цим поняттям, «імовірно, також варто мати на думці, перш за все, правила гри, сталий набір норм, який дозволяє переміститися в простір художнього. Чи певний вид діяльності, що дає можливість легалізувати, оформити – тобто інституціоналізувати – ті чи інші художні концепції» [1].

Професор М. Ямпольський стверджує, що «ніякого мистецтва не існує, а є просто різні антропологічні практики нашого сприйняття світу чи ставлення до нього, яке змінюється з географією, історією і так далі. В різних місцях в різний час виникають різні практики, які ми потім починаємо осмислювати як мистецтво» [2]. Для такого осмислення мистецтво (й культура загалом) потребує інституціоналізації – становлення Соціального інституту та легітимації – переходу від тоталітарної дихотомії «офіційне-неофіційне» і *Patronal politics* до демократичного принципу Інституції як топосу проблематизації і дискусії.

Завідувач відділу соціально-політичних процесів Інституту соціології НАНУ Євген Головаха каже: «В нас була велика трагедія з інститутами. В один день змінилась вся система: зник пріоритет державної власності, комуністично-партійна система – все було зруйновано. А нову проголосили тільки формально і вона не працювала. В нас була легальною нова система інституцій, а легітимною – стара» [3].

Цей конфлікт легального – легітимного і призводить, на наш погляд, до суспільної напруги, а на межі – до насилля та війни. Легітимність соціального об'єкта не тотожна його легальності, оскільки легальність об'єкта – формальна відповідність нормам права, функціонування у належних правових формах і процедурах відповідно до законодавчо встановлених компетенцій, а відповідна легітимність – явище схвалення і сприйняття, визнання цього об'єкта громадськістю. Між легальністю і легітимністю об'єкта можливі суперечності, що відображають суперечності між державою і правом, з одного боку, і громадськістю – з іншого.

Відповідальність перед принципами – те що М. Вебер називає раціональною легітимністю, – «передбачає відповідність дій політичного режиму тому принципіві, за допомогою якого він був встановлений» [4].

Але для такого типу легітимності необхідно мати принципи, які поділяє як влада, так і суспільство. Ці принципи треба виробляти, переконуючи опонентів. Але «багатодесятирічна звичка до того, що в

публічній сфері ніяке реальне переконання неможливе, і ніхто не намагається нікого переконати, і всі тільки імітують переконування» [5], призводить до фундаментальної помилки – засадничий принцип перетворюється на атрибут.

Державність залежить від мови (в сенсі – дискурсу). В українському дискурсі Конституція, наприклад, є не фундаментом прав і свобод громадянина, але – «атрибутом державності» [6]. Таким чином сама держава робить себе нелегітимною.

Вийти з зачарованого кола взаємної недовіри влади і громадянина та подолати системне свавілля «ідеології слухняності» можна за рахунок створення автономних зон легітимації. В цих зонах із прозорими кордонами за допомогою різних мистецьких стратегій репрезентуються всі культури, що існують в суспільстві – як системні правила гри.

Концепція створення інституції (реформування існуючих установ). Модель та механізми

Під «інституціями» слід розуміти закони, правила, звичаї, норми – правила, які визначають спосіб «гри». Основна особливість інституцій – їхня здатність визначати та обмежувати сукупність варіантів виборів індивідів, а головна функція – зменшення невизначеності шляхом встановлення постійної структури людської взаємодії.

Автономія інституцій створює умови для самоврядування в культурі як ключовій складовій громадянського суспільства в Україні – це право мистецьких інституцій на самостійний вибір засобів реалізації завдань, ними ж визначених.

Концептуальна автономія – це право інституції встановлювати власні програми, принципи і цілі.

Процедурна автономія – право визначати способи досягнення раніше встановлених пріоритетів, які можуть бути визначені як частина культурної політики.

Структурна автономія – право визначати власну структуру та спосіб взаємодії з іншими учасниками культурного процесу.

Аспекти інституційності:

– Історичний: звідки походить інституція, чи є вона успадкованою від колишніх політичних режимів, як вона рефлексує своє минуле.

– Концептуальний: наскільки концептуально зумовлена автономія інституції.

– Структурний: на чому побудована структура інституції, чи відповідає структура інституції її місії, принципам та завданням.

Рівні інституційності:

– Громадянин: чим є ця конкретна інституція для громадянина; – чи задовольняє вона культурні потреби і які саме.

- Суспільство: на які суспільні виклики відповідає інституція – як вона працює з можливими суспільними конфліктами.
- Інституція: чи відповідає діяльність інституції маніфестованим принципам, завданням та місії.
- Держава: чи створює вона умови для розвитку кожного громадянина.

Шари інституційності:

- Зовнішній: визнання інституції/інституту суспільством, громадянами, державою та закордонними партнерами.
- Внутрішній: рівень рефлексивності власної діяльності.
- Кордон: здатність подолання конфлікту між автономністю інституції (концептуальними засадами, місією, принципами, завданнями) та залежністю від суспільства.

Інфраструктура:

- стосується базового фінансування і є однією з умов діяльності інституції (приміщення, комунальні послуги та обслуговувальний персонал).

Модель інституції:

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ім. ЛЕСЯ КУРБАСА – науково-дослідницько-мистецька інституція, де мистецтво (художня культура) може бути як предметом теоретичного вивчення, так і власне способом мислення та пізнання.

Місія Центру:

- Поновити перерваний культурний процес через реабілітацію репресованих ідей Розстріляного Відродження.
- Формувати в аудиторії більш складне сприйняття світу, сучасності та історії.
- Створювати умови для мистецьких та наукових інновацій.
- Стимулювати експеримент.

Принципи:

- активний вплив на культурно-мистецький дискурс України та світу;
- невід’ємність теоретичних і практичних досліджень;
- трансдисциплінарність досліджень; робота з кордонами і на кордонах мистецтва;
- публічне і відкрите осмислення мистецьких процесів;
- трактування кожного (в тому числі теоретичного) висловлювання як мистецького акту;
- відсутність ієрархії щодо глядача («Людина є не об’єктом виховання, а суб’єктом розвитку» – Пруст).

Завдання:

- Запропонувати українському суспільству новий тип мистецької інституції, в якій різні напрямки наукової діяльності і художніх практик співіснують, взаємодіють і порушують свої власні кордони з метою продикування нового знання, створення інших якостей, феноменів та подій.

– Винайти (сконструювати) простір, який осмислює своє існування адекватними сучасності мовами і формами, який створює умови для функціонування сучасного театру як авангарду сучасного мистецтва, який відповідає критеріям сучасної Культури Запитань.

– Центр є інституцією з постійно діючим Open Call, проекти розглядаються та приймаються науковою радою Центру.

– Запропонований проект має бути або пов'язаний із затвердженою науковою темою, або давати імпульс для розробки нової наукової теми.

– В обох випадках один (або кілька) з науковців Центру є куратором прийнятого до реалізації проекту – мають ставити експеримент, очікуючи на його наслідки, відповідати за його осмислення та подальшу рефлексію.

Процедура прийняття проектів

Типи проектів та умови їх розгляду:

Експеримент (цей тип проекту є основним)

1. Резюме.

2. Есе (6000 – 7000 знаків), що розкриває наступні теми:

1) Чи можливий експеримент як театральна/мистецька практика?

Як це сприяє театральному/мистецькому експерименту?

2) Яка, на Вашу думку, основна проблема мистецького процесу в Україні? Аргументуючи відповідь, наведіть приклади сучасного театру, виставки тощо, проаналізуйте їхню проблематику та специфічність.

3) Які існують, на Вашу думку, сучасні ідеї, концепції і теорії, референтні Вашій роботі?

4) Опишіть проект, який Ви збираєтеся реалізувати у ЦК, його концепцію, методологію та зв'язок з існуючою науковою темою.

3. Організаційні деталі: термін реалізації, кількість учасників, необхідні ресурси.

4. Фінансування проекту відбувається згідно з одним із методів (див. підрозділ «Можливі методи фінансування інституцій»).

– Виробництво вистави/виставки тощо

Цей тип проектів приймається до розгляду за умови відповідності місії та аргументованого зв'язку проекту з напрямками діяльності Центру та за наявності у проектанта бюджету на виконання проекту.

– Освітні (семінари, майстерні, студії)

Цей тип проектів приймається до розгляду за умови відповідності місії та аргументованого зв'язку проекту з напрямками діяльності Центру та за наявності у проектанта частини бюджету (50 %) на виконання проекту.

– Наукові та дискусійні (конференції, симпозиуми, дискусії тощо).

Умови розгляду залежать від змісту проекту та наявності ресурсів в інституції.

Можливі методи фінансування інституцій:

Принцип фінансування: базове і проектне. Всі проекти мають мати можливість отримувати фінансування з кількох джерел, в тому числі на різних рівнях підтримки – на рівні держави, міста, області тощо. Для такої можливості необхідно внести суттєві зміни до законодавства України. Відбір проектів, яким надається фінансова підтримка та інституцій, програмна діяльність яких фінансується державою (областю, містом) здійснюється експертними радами.

– Базове фінансування інституції: заробітна платня співробітників, комунальні платежі тощо.

– Проектне фінансування:

1. Мистецькі і культурні проекти подаються до інституції, вона згідно зі своєю місією і принципами здійснює їхній відбір та фінансову підтримку з ресурсів, які держава виділяє на її програмну (проектну) діяльність. (Інституція має обидва види фінансування – базове і проектне).

2. Інституція має тільки базове фінансування. Проекти, які вона приймає згідно зі своєю місією і принципами, отримують фінансування поза інституцією (з Фонду культури, Ради з мистецтва і тому подібних).

Механізми формування експертних рад:

– Спеціальний державний орган звертається до визнаних фахівців у тій чи іншій області культури (збереження, розвиток, інновація), кожен з яких пропонує по дві кандидатури до експертної ради. Жоден із них не може пропонувати себе чи входити до експертної ради, навіть якщо був запропонований іншим фахівцем. Ані ці фахівці, ані вибрані експерти не можуть брати участі в конкурсі проектів.

– Спеціальний державний орган оголошує open call до участі в експертній раді, кожен охочий може надіслати своє бачення розвитку відповідної функції культури (збереження, розвиток, інновація). За те, хто увійде в експертну раду, голосують всі учасники open call.

– Спеціальний державний орган оголошує громадське обговорення тієї чи іншої проблеми функціонування культури, наприклад, Представництва України на Венеційській бієнале. Обговорення проходить в кілька етапів, на останньому етапі залишаються ті учасники обговорення, що в процесі демонстрували свою обізнаність у світовій системі сучасного мистецтва та стану справ із сучасним мистецтвом в Україні. Саме ці люди стають членами експертної ради.

Рекомендації щодо державної культурної політики та запровадження нових форм та методів фінансової підтримки мистецьких інституцій

Виробити Законопроект «Директиви культурної політики України» з Планом дій для інших виконавчих органів влади (таких як Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі,

Міністерство інформаційної політики, Міністерство інфраструктури тощо) та внести його на розгляд до ВРУ.

Такий законопроект мав би заявляти і забезпечувати:

- перехід від керування культурою задля обслуговування ідеології чи приватних (корпоративних) інтересів до створення умов для розвитку культури та її саморегуляції/самоорганізації шляхом розділення фінансування на базове та проектне, забезпечення прозорості першого і другого. (Базове: приміщення інституції, компослуги, фонди музеїв, обслуговування, охорона, з/п. Проектне: нова продукція – постановки, виставки, трансдисциплінарні проекти);
- створення Ради з мистецтва для фінансування мистецьких проєктів на конкурсних засадах. Наповнення Фонду Ради з видатків акцизу на тютюн і алкоголь. Створення механізму відбору до штату Ради та до Експертної групи;
- задоволення різних культурних потреб. Слід перенести акцент із потреб творчості громадянина на потреби сприйняття громадянина. Творчість набагато легше контролювати, чим свого часу й скористалися ідеологи комуністичного виховання мас, розвиваючи базову мережу закладів культури та підтримуючи художню самодіяльність. Одночасно ці процеси сприяли зняттю запитань щодо автентичності так званого «народного мистецтва», від якого залишалася тільки імітаційна поверхня.

Наступним кроком має бути інституціоналізація органів виконавчої влади та закладів мистецтва і культури. Так, в аналітичній записці НІСД «Проблеми інституційного забезпечення політики реформ у сфері культури» сказано таке: «У широкому розумінні інституціалізація – це утворення стабільних моделей соціальної взаємодії, заснованих на формалізованих правилах і законах.

Інституціалізація слугує закріпленню практик чи сфери суспільних відносин у вигляді законів, соціальних норм або форм діяльності» [7].

Слід відділити одне від одного – фінансування від вироблення культурної політики (а в ширшому контексті – бізнес від політики): реформа в культурі, використовуючи міжнародний досвід, має базуватися на засадах розділення Public administration та Business administration [8].

Мають бути створені умови через зміни до податкового кодексу та інших нормативних документів, що дозволять зробити привабливими інвестиції в українське книговидавництво, виробництво фільмів та створення музики тощо.

Створення Ради з мистецтва для фінансування мистецьких проєктів на конкурсних засадах і наповнення Фонду Ради з видатків акцизу на тютюн і алкоголь, створення механізму відбору до штату Ради та до Експертної групи може бути таким новим підходом до фінансування та стимулювання участі громадян у культурних процесах.

Натомість на даний момент маємо непрозорість, свавілля чиновників при розподілі коштів державного бюджету на культуру через недемократичні засади фінансування культури в частині суміщення в одному державному органі функцій формування державної політики та розподілу коштів.

Слід перенести акцент на підтримку глядача та субсидування доступності культури для кожного громадянина, пов'язати культурну політику з іншими ділянками державної політики та розробити ефективну модель співпраці між інституціями.

Один із ключових чинників зміни системи – розуміння абсолютної необхідності відокремлення питань фінансової підтримки культури від формування державної політики або, іншими словами, – формування політики від її впровадження.

Проект Директив культурної політики (частково розроблено разом із групою «Культура» Реанімаційного пакету реформ)

1. Визначити культуру основою суспільного життя та фундаментом модернізації України, надавши культурній політиці пріоритет.

Культура, крім матеріальних об'єктів, створюваних людьми, є способом думати і діяти. Це складна мережа взаємозв'язків, яка безпосередньо впливає на стосунки між людьми та їхні способи домовлятися між собою. Але запит на концептуально інші, відмінні від пострадянських, підходи до культури, може отримати відповідь тільки за умови його законодавчого забезпечення. Більше того, мережа культурних ініціатив зазвичай супроводжується мережею ініціатив економічних.

Головна причина невдачі модернізації української держави полягає у відсутності системної культурної політики, яка би давала суспільству відчуття спільних цінностей, а громадянину – особистої свободи, та формувала у держави розуміння її сервісної ролі щодо суспільства та громадянина.

Сьогодні суспільство перебуває у культурній пастці – згубні, зужиті ціннісні установки стали стійкими нормами життя, котрі роблять будь-яку стратегію модернізації неефективною. Треба змінити систему відносин, що була заснована на страху та недовірі до іншого, на приписаних правилах поведінки – на таку, що визначається правилами гри, самоорганізацією та емпатією.

Необхідно:

– змінити парадигму культури – з обслуговування ідеології (чи приватних інтересів) на створення умов для функціонування та розвитку культури (збереження культурної спадщини, модернізації культурних процесів та інновативного мислення);

– провести експертизу законодавства та сформуванню системну державну культурну політику, спрямовану на включення країни в європейський та світовий культурний простір при збереженні культурної самобутності;

- створити законодавчі умови для визнання культури основою суспільного життя, фундаментом модернізації України, ключовим чинником запобігання суспільних конфліктів, у тому числі завдяки здатності культури/мистецтва формувати в людини більш складне мислення;
- визначити терміни реалізації та відповідальних.

Завдання:

Відокремлення функції формування державної політики від функції розподілу коштів.

2. Визнати культуру ключовим чинником запобігання суспільних конфліктів та підґрунтям об'єднання суспільства.

Суспільних конфліктів не можна повністю уникнути, проте треба прагнути віднайти шляхи їхнього конструктивного вирішення. Це дає шанс для подальшого продуктивного руху.

В основі будь-якого конфлікту є конфлікт цінностей. Основна межа конфлікту в сьогоdnішній Україні проходить між цінностями старими радянськими та модерними демократичними.

Це стосується не лише Сходу України та Криму. Не меншою мірою цей конфлікт відбивається на складності процесу реформ та інших відповідях на виклики часу.

Складна історія України не осмислена і не відрефлексована як власна історія її громадянами; відчуття приналежності до історичних процесів (у тому числі в сенсі відповідальності за трагічні сторінки) відсутнє; не вибудовані зв'язки між частинами України; незбалансовані індивідуальні та спільні цінності; декларації не відповідають діям.

Недооцінка необхідності будувати відносини всередині країни задля її розвитку, задля спільної вигоди, спільного майбутнього, задля життя разом попри складну історію призвела до сьогоdnішньої ситуації. У свідомості великої частини українців присутня впевненість, що в проблемах завжди винен хтось інший. Багаторічний радянський досвід прийняття рішень на рівні очільників призвів до відсутності вміння приймати самостійні рішення та нести за них відповідальність. Все це є підґрунтям для існування конфлікту.

Культурна ідентичність громадянина (українська політична нація) формується завдяки функціонуванню всіх складових культури: збереженню, розвитку та інновації, які мають вільно співіснувати та розвиватися, бути широко присутні у просторі країни, а їхній культурний продукт доступний повсюдно.

Культура сприяє різним формам життя, створює майданчики для суперечок і незгод, тим самим проявляє і реалізовує наявні у суспільстві конфлікти, створює можливість для конструктивного діалогу, слугує імунітетом проти пропаганди, убезпечує від переходу конфліктів у вимір, загрозливий для життя.

Завдяки здатності формувати в людини більш складне мислення та

розвивати готовність приймати незалежні рішення, культура/мистецтво може змінити весь устрій суспільного життя, показати можливість балансу між індивідуальними та спільними цінностями та вирішувати конфлікти.

3. Закласти підвалини деколоніального вибору української культури та будувати культурні відносини з іншими культурами на засадах рівності і партнерства.

4. Створити умови для існування культури як динамічної складної системи. Всі процеси, всі види і типи культури мають бути присутні, важливі світові культурні продукти і практики мають бути локалізовані, українські – глобалізовані.

Держава має стати сервісом суспільства, а не суспільство бути на побігеньках у держави. Здорова культура мала б створити токсичне середовище для корупції.

Культура сприймається як царица необов'язкового, розважально-го і часто зайвого, отже, нівелюється культурний ресурс примирення, інновації, набуття знань і компетенції, а також отримання голосу для артикуляції назовні.

Культура як така є складною системою, що не підлягає керуванню, як і будь-яка інша складна система.

Саме культура створює продуктивну структуру соціальних відносин завдяки зміні віджилих культурних матриць (тоталітарно-патерналістичних) на життя у самоорганізованій складній системі, де збалансовані індивідуальні та спільні пріоритети. Суспільство знання та творчості, яке потенційно може сформуватися в Україні, потребує людей із сильною уявою, розвиненим критичним мисленням, інтуїцією, логікою та почуттям гідності.

5. Створити умови для розвитку та саморегуляції культури. Утвердити принцип інституціоналізації закладів культури, відмовившись від радянського принципу управління культурною сферою.

Успадкована радянська модель з її інституційним типом управління культурною в Україні фундаментально не змінилась і не здатна сприяти саморегуляції культури (див. мал. 1). Протистояння, що зростає між політикою державного культурного забезпечення і громадськими культурними інтересами не створило безпечного і здорового конкурентного середовища, яке б забезпечувало умови для культурних ініціатив, а навпаки, послабило впевненість в ролі держави у сприянні культурі, посягло багато запитань щодо ефективності і прозорості роботи органів влади, що формують культурну політику.

Культурним процесам бракує аналізу і моніторингу, оцінки ефекту, критеріїв такої оцінки і гнучкої системи модернізації критеріїв; тому вони керуються неефективно.

Для розвинутих держав одним із пріоритетів є інвестиції в розвиток інноваційного потенціалу культури.

Дерегуляція діяльності мистецьких установ не може відбутися без відмови від принципу «презупції винуватості», що характерний для тоталітарних держав і досі існує в Україні, яка все ще не позбавилася структур тоталітарного минулого.

Під «інституціями» слід розуміти закони, правила, звичаї, норми, – правила, які визначають спосіб «гри». Основна особливість інституцій – їхня здатність визначати та обмежувати сукупність варіантів виборів індивідів, а головна функція – зменшення невизначеності шляхом встановлення постійної структури людської взаємодії.

Автономія інституцій створює умови для самоврядування в культурі як ключовій складовій громадянського суспільства в Україні – це право культурно-мистецьких інституцій на самостійний вибір засобів реалізації завдань, поставлених перед ними та/або ними ж визначених.

Необхідно:

Замінити превентивний контроль на регулярний аудит.

6. Впровадити нові підходи до фінансування та стимулювання культурних процесів.

На даний момент спостерігається:

– непрозорість, свавілля чиновників при розподілі коштів державного бюджету на культуру;

– виділення грошей лояльним до схем закладам, керівники яких не чинять спротиву корупції або навіть годуються з неї;

– недемократичні засади фінансування культури в частині суміщення в одному державному органі функцій формування державної політики та розподілу коштів.

Рекомендація:

Перейти від жанрово-видового поділу в культурі (коли насправді йдеться про жанри та види мистецтва) до функціонального підходу (коли культура розглядається через її функції – збереження, модернізації та інновації).

Завдання:

Відокремлення функції формування державної політики від функції розподілу коштів.

Розділення фінансування на базове та проектне, забезпечення прозорості першого і другого. Базове: приміщення інституції, комунальні послуги, фонди музеїв, обслуговування, охорона, заробітна плата тощо (з держбюджету). Проектне: нова продукція – постановки, виставки, трансдисциплінарні проекти (з коштів Фонду, що формується з видатків акцизу на тютюн і алкоголь).

Фінансування національних театрів та національних творчих колективів слід віднести до функції збереження.

Створення Ради з мистецтва для фінансування мистецьких проектів на конкурсних засадах. Впровадження принципу субсидіарності – наближеності коштів до проєктантів.

Можливість фінансування проєктів на всіх рівнях (національний, регіональний, місцевий) – відділення Ради.

Стимулювання (доступ до культурних благ) – зниження вартості квитків на культурні і мистецькі події у відношенні до собівартості за рахунок обов'язкового внесення такого розділу до бюджету проєктів.

– Стимулювання міжрегіональної співпраці. Зокрема, усунення штучних перешкод в системі фінансування, коли забороняється водночас фінансувати ініціативу/проєкт/інституцію з центрального і місцевого бюджетів.

7. Сформувати належний захист інтелектуальної власності, гармонізуючи законодавство про авторські і суміжні права з європейськими і міжнародними нормами.

8. Впровадити нову концепцію освіти в культурі і мистецтві. Забезпечити рівний доступ до культурно-мистецької освіти впродовж всього життя.

Брак здатності до самостійних суджень, котрі ґрунтуються на знанні, а не на вірі, підтримує легко зманіпульоване й зневірене у власних силах суспільство, схильне до патерналізму та популізму.

9. Визнати збереження та актуалізацію культурної спадщини підґрунтям культурної ідентифікації суспільства і особистості.

Розглядати збереження та актуалізацію культурної спадщини як *НАЦІОНАЛЬНУ ПРОБЛЕМУ* (так починається, наприклад, Шведський закон про збереження культурного надбання (Kulturmiljölagen).

10. Поєднати цілі захисту довкілля і спадщини з розвитком міст та сіл і плануванням публічного простору.

Людина не може бути зацікавлена у захисті довкілля, яке так чи інакше приватизовано, часто незаконним шляхом. Публічний простір не сприймається спільним, коли відбувається хаотична забудова, яка не відповідає не тільки сучасності, але й елементарному здоровому глузду.

Щоб подолати цю ситуацію, поява будь-якого нового об'єкта (чи знищення старого) має ставати предметом суспільної дискусії. Людина, будучи впевненою, що від неї залежить обличчя міста чи села, ставить до питань захисту довкілля з відповідальністю учасника спільної справи, а наявність публічного простору, який не може бути привласненим, створює зі звичайної людини – громадянина країни.

11. Забезпечити оновлення нормативно-правової бази, яка б стимулювала інноваційну діяльність у сфері культури. Створити умови для підтримки сучасного мистецтва.

Завдяки здатності формувати в людини більш складне мислення та розвивати готовність приймати незалежні рішення, культура/мистецтво може змінити весь уклад суспільного життя, показати можливість балансу між індивідуальними та спільними цінностями.

Сучасне мистецтво як засадничо-експериментальна діяльність сприяє більш відкритому та складному мисленню членів соціуму. Емансипаторний потенціал мистецтва каталізує процес лібералізації відносин у суспільстві та створює умови для запобігання суспільних конфліктів. В цивілізованому світі феномен сучасного мистецтва визначають як «соціальну технологію». Без цього типу експериментальної діяльності неможливий розвиток креативних індустрій, які є одним з головних чинників побудови сучасної пост-індустріальної економіки.

Необхідно створити умови для розвитку сучасного мистецтва як найбільш інновативної сфери культурної діяльності, спрямованої на експеримент шляхом створення Ради мистецтва.

12. Сприяти організаційному розвитку сектору культурних і творчих індустрій як сфери підприємництва у культурі, в якій виробляється інтелектуалоємний продукт.

Держава, створюючи умови для задоволення різних культурних потреб громадян, окрім символічного та інтелектуального становлення, отримує ще й економічний капітал.

«Верховенство права» і «свобода підприємництва», що декларовані державою Україна, не працюють як принципи, тому що часто друге буває «придушене» першим, оскільки більша частина законів передбачає «безумовну правоту» перевіряючого чиновника. Реформаторські дії мають бути переважно не економічними, а конституційно-правовими та організаційно-адміністративними, що мають на меті, парадоксально, обмеження державою свого впливу у тому числі на економіку, гарантування прав і свобод, в тому числі й економічних, перехід від адміністрування державного насильства до адміністрування потенційної рівності і чітко позначених ЧЕСНИХ КРИТЕРІЇВ ВІЛЬНОЇ конкуренції (інтелектуальної, економічної, політичної) [9].

Необхідність формування і запровадження державної культурної політики України постійно декларувалася протягом років незалежності в численних документах, прийнятих у тому числі й на законодавчому рівні, але ці наміри ніколи не актуалізувалися. Українська держава і українське суспільство не мають Закону, який би дійсно визначав роль культури у суспільному житті, в питанні національно-політичної безпеки та у вихованні вільного громадянина, здатного критично мислити, брати на себе відповідальність за державу, вихованні, що мало б включати в себе можливість власного погляду на складне минуле, критичної позиції щодо не менш складного сьогодення та готовності до непередбачуваного майбутнього своєї країни.

Життя суспільства не може залежати ні від особи Президента чи осіб – депутатів Верховної Ради, тим паче – від чиновників у виконавчій владі. Сучасне українське суспільство вимагає чітких прозорих правил

гри, в якій головним гравцем є громадянин України. Ці правила гри і є культурною політикою.

Тому на сьогодні конче необхідно сформулювати пріоритети культурної політики України, зробити можливою їхню імплементацію, щоб докорінно змінити ставлення до культури, тим самим провести не символічну, але реальну – декомунізацію. В частині структурної реорганізації необхідно розвести формування культурної політики та розподіл коштів, в частині фінансової підтримки – розподілити фінансування на базове та проектне.

Список використаних джерел:

1. Бобринская Е. «Коллективные действия» как институция [Електронний ресурс] / Екатерина Бобринская – Режим доступу до ресурсу: <http://www.guelman.ru/xz/362/xx23/x2304.htm>
2. Ямпольский М. Никакого искусства не существует, есть разные антропологические практики постижения мира [Електронний ресурс] / Михаил Ямпольский – Режим доступу до ресурсу: <https://postnauka.ru/talks/48454>
3. Головаха Є. Аморальних людей у нас меншість, більшість поведуться чесно [Електронний ресурс] / Євген Головаха – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/amoralnyh-lyudey-u-nas-menshist-bilshist-povodyatsya-chesno-yevgen-golovaha>
4. Легітимність [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://leksika.com.ua/18800413/legal/legitimnist>
5. Вахтин Н. Советский язык и его последствия [Електронний ресурс] / Николай Вахтин – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=mcklchYAi34>
6. Шевчук С. Суди загальної юрисдикції часто не бачать фундаментальної природи конституційних прав та застосовують лише закони [Електронний ресурс] / С. Шевчук, О. Писарев. – Режим доступу до ресурсу: http://zib.com.ua/ua/126549-suddya_ksu_stanislav_shevchuk_suddi_chasto_ne_bachat_fundame.html
7. Проблеми інституційного забезпечення політики реформ у сфері культури. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1428/>
8. Difference Between Business Administration and Public Administration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enotes.com/homework-help/difference-between-business-administration-public-294963>
9. Левада М. Діагноз: дерегуляція / Максим Левада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostir.museum/ua/post/35847>